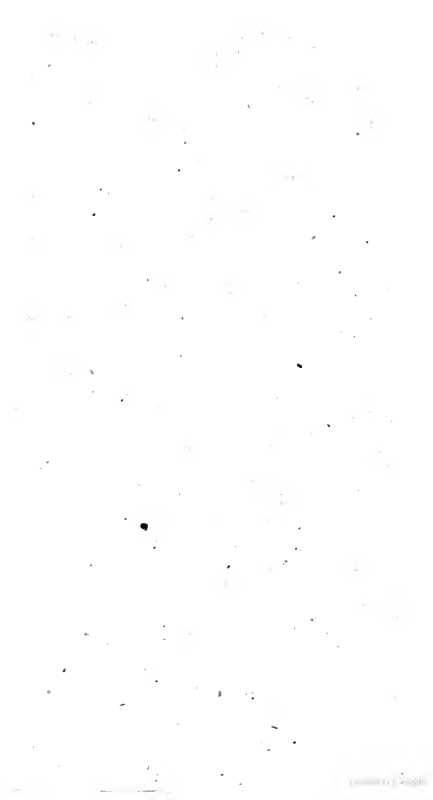

PAMFLET

25536a

AAN DE
PROTESTANTSCH E LEERAARS
IN ONS
VADERLAND;

TER GELEGENHEID VAN HETGEEN IN
DEZE DAGEN, DOOR DE ROOMSCHE
KERK, TEGEN DE PROTESTANT-
SCHE ONDERNOMEN WORDT.

EEN BROEDERLIJKE WOORD VAN
H. BOUMAN,
HOOGLEERAAR TE UTRECHT.

TE UTRECHT, BIJ
J. G. VAN TERVEEN.
1825.

25536^a

108

1

109

110

111

112

113

114

115

116

117

118

119

120

121

122

AAN DE PROTESTANTSCHÉ LEERAARS
IN ONŠ VADERLAND; TER GELEGEN-
HEID VAN HETGEEN IN DEZE DA-
GEN, DOOR DE ROOMSCHE KERK,
TEGEN DE PROTESTANTSCHÉ
ONDERNOMEN WORDT.

*(Een broederlijk woord van H. BOUMAN,
Hoogleeraar te Utrecht.)*

Het zal misſchien vermetel ſchijnen, eerwaar-
dige Vaders en Broeders in CHRISTUS! dat
iemand, die door velen Uwer, in jaren zoo wel,
als in wijsheid en ervarenis overtroffen wordt,
het waagt, omtrent een belangrijk en moeilijk
deel van Uwe ambtſzorgen, zijne gedachten U
mede te deelen. Maar de tijdsomſtandigheden
zijn zoo gewigtig, en de pogingen, die de
Roomſche Kerk in het werk ſtelt om zich uit
te breiden, zoo liſtig en menigvuldig, dat Gij
eenen broeder in de heilige bediening zijne be-
zorgdheid wel vergeven, en hem vergunnen
zult, dat hij zijne bedenkingen, over den weg,
dien wij nu gezamenlijk te volgen hebben, aan Uw

A

oor-

oordeel onderwerpe. Geenszins werp ik mij tot eenen leermeester van iemand Uwer op; maar bid nederig mijnen God, dat Hij mij genadiglijk wijsheid verleene, om, althans ten dienste van jongere en min ervarene Leeraren, een nuttig woord te spreken. Ik spreek, met geen ander gezag bekleed, dan hetgeen de broederrang geeft; door geen' anderen aandrang genoopt, dan dien van mijn eigen hart. Toen ik voorheen, door den eenigen Opperherder der kudde, met de zorg voor twee verschillende Gemeenten ver-eerd was, heb ik, het gevaar minder kennende, haar op de voorregten der *Protestantsche* belijdenis niet altijd, met zoo veel zorgvuldigheid, opmerkzaam gemaakt, als ik nu zoude wenschen gedaan te hebben. Hoe kan ik dus de opregtheid van mijn berouw beter toonen, dan door mijne mededienaren tegen de navolging mijner dwalingen en tekortkomingen te waarschuwen? Broeders! *als tot verstandigen spreek ik: oordeelt Gij wat ik zegge.*

§. I.

De Protestantsche Kerk in deze dagen hevig aangevallen.

Het zal veelligt sommigen van U, geliefde Medebroeders! gegaan zijn, gelijk mij voorheen, dat Gij het bijna onnoodig achtet, onze, op
den

den Bijbel gegronde leer thans nog opzettelijk, tegen die Christenen, welke de Hervorming niet hebben aangenomen, te verdedigen, en onze Gemeenten tegen hunne verleiding te waarschuwen. Want wie zoude gedacht hebben, dat de *negentiende* eeuw tot de omhelzing van leerstellingen konde overhellen, die alleen aan de tijden van onkunde haren oorsprong te danken hebben, en daarin eigenlijk schijnen te huis te behooren? Wie onzer vermoedde niet gaarne, bij het Hoofd en de Geestelijkheid zijner andersdenkende Medechristenen, die verdraagzame en zachtmoedige gevoelens, waarvan eenigen hunner aangename blijken gaven? — Nu behoeven wij ons wel niet te schamen, dat wij over een gedeelte der Christelijke Kerk te gunstig geoordeeld hebben; maar moeten evenwel erkennen, dat wij ons vergist hebben, en uit een' zoeten droom op eene smartelijke wijze wakker gemaakt zijn. Zonder het vroeger gebeurde te herinneren, bepalen wij ons slechts bij de nieuwste verschijnselen van den tijd. De Paus van Rome heeft, in den loop van het jaar 1824, twee openlijke en plegtige stukken uitgevaardigd, die de opmerkzaamheid van geen eenen Protestantischen Leeraar ontgaan mogen, en ons den geest en de grondstellingen van den tegenwoordigen Pauselijken Stoel maar al te duidelijk doen kennen. Het eerste is de Bulle ter aankondiging van het *ju-*

beljaar, met welks viering de Roomsche Kerk nu reeds een' aanvang gemaakt heeft. Daarin worden (om niets anders te noemen) dertig- en vijftiendaagsche gebeden om de *uitroijing der ketterijen* voorgeschreven, als voorwaarden ter verkrijging van den beloofden aflat. Ach! welke gevoelens en gezindheden zullen duizenden van bedevaartgangers, die *zoo* te Rome hebben leeren bidden, van daar in hun vaderland terugbrengen! Doch wat men ook ter ver-
 schooning van deze harde voorwaarde moge kunnen bijbrengen; diepe verontwaardiging moet althans bij U allen, mijne Broeders! een ander stuk van den Paus gebaard hebben. Ik bedoel het *Breve*, aan alle Bisschoppen gerigt, van den *derden Mei j. l.* Daarin toch worden niet slechts in het algemeen, tegen de verdraagzaamheid en tegen de verspreiding van den Bijbel, bittere smaadredenen uitgestort; maar ook in het bijzonder de vertalingen van het Goddelijke Woord, tot nog toe door de Bijbelgenootschappen uitgedeeld, zonder onderscheid, voor *een menschelijk evangelie*, of, wat nog erger is, voor *een duivelsch evangelie* en voor een *doodelijk voedsel* uitgekreten (*).

Doch

(*) De beide, hier vermelde stukken, zijn, in onze taal, afzonderlijk uitgegeven, bij de gebroeders LANGENHUYZEN, te 's Hertogenbosch; 1824. — Deze vertaling komt letterlijk overeen met die, welke men vindt

Doch men bepaalt zich geenszins bij zoodanige gebeden, en bij zulk eene verguizing van hetgeen ons boven alles dierbaar is. Want de listigste en schranderste maatregelen worden wijd en zijd genomen, om het Protestantendom afbreuk te doen, en deszelfs belijders te verlokken. Maatregelen, waartoe men thans hen zelfs niet zelden ziet medewerken, wier vroegere woorden en daden een' veel Christelijker' geest en meerdere verlichting ademden. Eene overgroote menigte geschriften wordt, in zeer verschillende vorm, in en buiten ons vaderland, aan het licht gezonden, om het Pauselijke gebied uit te breiden. Allerlei lokaas zien wij, met het kunstigste overleg, gebruiken, om de begeerlijkheid van onze min doorzigtige geloofsgenooten aan te prikkelen, en hen hunne belijdenis te doen verlaten. Zoo weinig kieschheid en matiging vindt er plaats, bij de aanwending der maatregelen, die het groote doel bevorderen kunnen, dat men door de Roomschegezinden, die, met andersdenkenden huwende, de kerkelijke inzegening van dat huwelijk wenschen,

vindt in het tijdschrift: *de Protestant*, D. VI. N° 4. bl. 316 *volgg.*; waar men ook de breedvoerige aanmerkingen van den laatstgenoemden schrijver vergelijken kan. — Over de laatste door ons aangehaalde woorden van het *Breve*, zie men bijzonder deszelfs aantekeningen, bl. 390 *volg.*

schen, meestal de belofte doet afleggen, dat zij, *door alle middelen*, hunne echtgenooten tot hunne Kerk zullen trachten over te halen. En geen wonder, voorzeker! die *orde* toch, wier stelregel, dat het oogmerk de middelen wettigt en heiligt, zoo veel bekommring aan Vorsten en volkeren baarde, dat de wijze en edele. PAUS CLEMENS XIV. tot hare vernietiging besloot; diezelfde orde is weder uit hare asch verreezen en werkt, waar zij werken kan, bekend en onbekend, in het openbaar en in het verborgen, om der evangelische belijdenis den ondergang, der Pauselijke magt de grootst mogelijke uitbreiding, te bereiden. — Och! hoe wenschte ik, dat deze schets der verkeerdheden van hen, die met ons denzelfden Verlosser belijden, overdreven ware! Doch onderzoek doende, zult Gij, Broeders! meer vernemen, dan mijne pen mag uitdrukken; en met mij God vuriglijk smeeken, dat Hij ons, door zijnen Heiligen Geest, leere betamelijke waakzaamheid met Christelijke vergevensgezindheid te vereenigen!

§. II.

Twee klippen aangewezen, die wij gelijkelijk te vermijden hebben.

De twee tegenovergestelde klippen, waarop wij, zoo hevig aangevallen wordende, ligtelijk

lijk

lijk verzeilen kunnen, zijn *onverdraagzaamheid* en *zorgeloosheid*. — Tot wederkeerige *onverdraagzaamheid* en bitterheid kunnen wij maar al te schielijk verleid worden, als wij de onchristelijke wijze, waarop men van onze leere en ons zelve spreekt en tegen ons handelt, gadestaan, en daardoor de finartelijkste herinnering bij ons voelen verlevendigen van al de onmenscheijkheden, welke de Roomsche Kerk zich, in vroegeren tijd (*), tegen andersdenkende Chris-

(*) Hij die aan *Nîmes*, of in het algemeen aan het Zuiden van Frankrijk denkt, zal zuchten, bij dit woord: *in vroegeren tijd!* — Wat de ongelukkige Protestanten, in het genoemde oord, niet slechts in vroegeren tijd, maar ook in het jaar 1814, en eenige volgende jaren, hebben moeten doorstaan en lijden, blijkt uit het werk van INGRAM COBBIN, *geschiedkundige beschouwing der Hervormde Kerk in Frankrijk*; uit het *Engelsch* vertaald en uitgegeven te Dordrecht, 1817; waarvan men een uittreksel en verslag kan lezen, in de *Bijdragen tot de beoef. en gesch. der Godgeleerde Wetensch.*, voor 1817, D. V. St. I. bl. 390 volg. Maar bovenal leze men over deze jammertooneelen een zeer belangrijk verhaal, dat, (uit het *Kirchenhistorisches archiv von Stäudlin, Tzschirner u. Vater, Jahrgang 1823, 3. u. 4. heft*), te regt is overgenomen door het tijdschrift: *de Protestant*, D. VI. N° 5. en 6, bl. 417—528; welks kundige Schrijver, bij die gelegenheid, ons Nederlanders op onze groote voorregten opmerkzaam maakt.

Christenen veroorloofd heeft. En evenwel, waardste Medebroeders! wij *moeten* liefderijk en zachtmoedig zoeken te zijn en te blijven, jegens hen zelfs die ons den bittersten haat toedragen, en de scherpste smaaddeden toeduwen. Wij mogen *door het kwaad niet overwonnen*, of tot wederkeerige boosheid verleid worden, maar moeten veeleer, met Gods hulp, *het kwade overwinnen door het goede*. Dit eischt de stem van ons geweten en van God zelven; het voorbeeld van CHRISTUS; de eer onzer bejijdenis; hiertoe roept en dringt ons alles. Anders denkende en handelende, zouden wij ons aan hen, wier gedrag wij afkeuren, gelijk maken; onze goede zaak bevleken; en onze vrijmoedigheid, voor God en menschen, verliezen. Laat ons dan, naar mate wij meer getergd worden, des te zorgvuldiger onze harten en die van onze geloofsgenooten behoeden tegen wraakzucht en liefdeloosheid, opdat de Roomsche Kerk nimmer over ons en de onzen die noodlottige overwinning behale, dat zij ons met het voorbeeld harer onverdraagzaamheid besmette! — Met zulk eenen geest beziel, zult Gij, waardige Evangeliedienaars! bij gepaste gelegenheden, Uwe Gemeenten doen opmerken, dat, hoe grof ook de dwalingen der Roomschegezinden zijn, zij evenwel een gedeelte uitmaken der Kerk van CHRISTUS; — dat ook onder hen brave menschen zijn, wier deugden na-

vol-

volging verdienen ; — ja dat ook de meest tegen ons vooringenomene Geestelijken veeltijds meer door de kracht der, van jongs aan ingezogene vooroordeelen, dan door opzettelijke boosheid gedreven worden. Niet ligtvaardig zult Gij hun hart of de opregtheid hunner overtuiging verdenken, of leeren verdenken: want wat weten wij van het inwendige gemoedsbestaan onzer medemenschen; en wie zijn wij, om het te beoordeelen? Als Gij van hunne dwalingen en verkeerdheden moet spreken, zult Gij niet, zonder noodzaak of bondige redenen, niet bij voorkeur en doorgaans althans, den toon van *scherts* en *spotternij* gebruiken: want deze toon schijnt over het geheel min voegzaam, bij de behandeling van godsdienstzaken; brengt ligtelijk schadelijke verbittering, zelfs bij betergesinde andersdenkenden, te weeg; en kan ook bij de onzen eene verkeerde gemoedsstemming opwekken. — Te regt eindelijk vermaant Gij Uwe kudde, om, ook in het burgerlijke leven, nimmer de Christelijke bescheidenheid en goedwilligheid jegens andersdenkenden uit het oog te verliezen; — om hen in hunne nooden bij te staan; — aan hunne armen wel te doen; — en, in één woord, zoo omtrent hen te handelen, als wij wenschen mogen, dat zij omtrent ons handelen.

Ik vertrouw dan, eerwaardige Medebroeders!

A 5

dat

dat de Christelijke geest, die U bezielt, U voor het stranden op de klip der *onverdraagzaamheid* bewaren zal. Veel meer zorg heb ik, dat sommigen onzer Ambtgenooten in gevaar zijn, om op de tegenovergestelde klip van *zorgeloosheid* te vervallen, en daardoor, bij den besten wil ter handhaving der waarheid, in derzelver verdediging te kort te schieten. Wij prijzen het goede hart van hen, die, om toch aan de Roomschegezinden geenen aanstoet of ergernis te geven, alle vermelding hunner dwalingen, alle opzettelijke verdediging tegen hunne pogingen, schromen en vermijden. Maar wij vragen met vrijmoedigheid, of men, met eenigen schijn, hem van godsdiensthaat kan verdenken, die, in dien zachtmoedigen geest, welken wij boven aanprezen, en met de meest mogelijke verschooning zijner Medechristenen, de waarheid zoekt te verdedigen, die ons boven alles dierbaar moet wezen? Wij wenschen den vrede met allen, door alle betamelijke middelen, na te jagen; maar geven gerustelijk aan het oordeel van ieder' onpartijdige over, of wij, om den bedriegelijken schijn des vredes te behouden, het onwaardeerbare goed mogen in de waagschaal stellen, dat onze vaders met hun bloed verworven hebben?

Sommigen meenen, dat de pogingen, waarover wij ons beklagen, ons niet bekommerd be-

behoeven te maken, en der Roomsche Kerk niet veel voordeels zullen bezorgen. Wij gelooven met hen, en danken den Heer der Gemeente voor dat uitzigt, dat Hij niet zal toelaten, dat de duisternis ganschelijk over het licht zegepale. Maar niet minder vastelijk zijn wij overtuigd, dat wij thans, zoo immer, geroepen worden om werkzaam te zijn, en, met het oog op den Goddelijken bijstand, ons te beijveren, dat het dierbare pand der evangelische vrijheid hun, die onzer zorg zijn toevertrouwd, niet ontroofd worde. De geest van onzen tijd, die zoo zeer tot *mysticismus* (*) overhelt, en menigerlei

(*) BORGER heeft, in zijne algemeen bekende, doch nooit genoeg gelezene verhandeling over dit onderwerp, (*bl.* 88. en *volgg.* der oorspronkelijke uitgave in 4to,) overtuigend aangetoond, hoe zeer de overhelling tot *mysticismus* behagen doet scheppen in prachtig, zinstreelend en bedwelmend kerkgebaar, en daardoor de Roomsche Kerk begunstigt. Hoe meesterlijk zij, thans vooral, van deze neiging weet partij te trekken, ter verdediging van hare kerkgebruiken, zien men, onder anderen, in het boek van den Roomschen Priester J. B. KASTNER, getiteld: *Ueber das Urchristenthum*, (*Sulzbach*, 1824.) *f.* 33. *ff.* — Hun, die meenen, dat onze Protestantische kerkgebruiken te eenvoudig zijn, en daarom wenschen dezelve met deze of die plegtigheden en inrigtingen der Roomsche gezinden verrijkt te zien, raden wij, ter hunner genezing, de lezing en herlezing aan der overschoone *Synodale*

lei teruggang aanbrengt, begunstigt, meer dan men denkt, eene Kerk, die het gevoel en de verbeelding in beweging zet, het denkvermogen niet veel inspanning vergt, en voor het gemis der vrijheid, vergoeding belooft door het aanbod van *rust* (*). En wat wordt er niet al dienstbaar gemaakt, om de werking van dien tijdgeest te versterken? Immers de begeerte naar geld of eer; de buitensporigheid der liefdedrift

redevoering van den Hoogleeraar C. FRANSEN VAN ECK, over Lukas XVII: 20. (*Deventer*, 1818.); van welke een zeer belangrijk berigt gegeven wordt, in de boven aangeh. *Godgelcerde Bijdragen*, voor 1818. D. VI. St. 2. bl. 329 volg. — In dezelfde *Bijdragen*, voor 1817, D. V. St. 2, bl. 903, vergelijkte men, over dit onderwerp, het gevoelen van den beroemden PLANCK, in eene, daar vertaald voorkomende verhandeling.

(*) Het aanbod van *rust*, hoe duur dezelve dan ook betaald moet worden, is bij velen, die aan de *onverschilligheid* onzer eeuw krank zijn, dubbeld welkom, aan het einde van een tijdperk, gelijk wij beleefden, dat door allerlei geweldige, wijsgeerige en staatkundige beroeringen, de hoofden en harten der menschen gellingerd en afgemat heeft. Dat aanbod vindt te gereeder ingang, naar mate, in eenig tijdvak, de jagt naar zingenot meer algemeen en heerschend is; en dus ook het aantal grooter van hen, die, na het leiden van een losbandig leven, slaapmiddelen voor hun geweten zoeken, en zich het sterven gemakkelijker wenschen te maken.

drift (*); de zwakheid der min doorzigtigen, en wat niet al meer! levert wapenen op, ter bestrijding van onze Gemeenten. En dat deze wapenen niet te vergeefs worden aangewend, leert de treurige ondervinding. Men denke slechts aan die Noord-Nederlandsche provincie, waar het betrekkelijke getal Protestanten, volgens geloofwaardige opgaven, in onzen leeftijd, verscheidene *duizenden* verminderd is (†).

Men

(*) De geboorte van *onwettige* kinderen, wier aantal in vele groote Gemeenten, van tijd tot tijd, op eene treurige wijze toeneemt, geeft aan de Roomsche Kerk menigerlei gelegenheid, om haar gebied uit te breiden. En van die gelegenheid bedient zij zich met groote schrandtheid en verwonderlijk beleid. De kieschheid verbiedt mij hiervan meer te zeggen. En hartelijk had ik, voor de eer der meer genoemde Kerk, gewenscht van deze gansche zaak te kunnen zwijgen. Doch daartoe is de afbreuk, die onzer Gemeente, ter gelegenheid van dit beklagenswaardige zedebederf, gedaan wordt, te groot. Ik verzoek dus dringend en ernstig mijne waardige Medebroeders, en allen, wien het heil der Protestantische Kerk ter harte gaat, dat zij toch voor het, van deze zijde dreigende gevaar het oog niet willen sluiten!

(†) Over de oorzaken, door welke, reeds in veel vroegere tijden, het aantal onzer Roomschegezinde Medechristenen, in Noord-Nederland toegenomen is, zie men

Men hoort hiertegen wel eens de bedenking aanvoeren: „ Wij verliezen weinig of niets aan „ hen , die zich omkoopen , of althans door „ min edele bedoelingen tot den overgang be- „ wegen laten.” Maar hoe weinig *wij* dan ook aan de zoodanigen verliezen mogen; des te grooter is hun eigen verlies en hunne , meestal onherstelbare schade. Zoo lang de onkundige, ruwe, onverschillige mondbelijder *Protestant* heette, bleef hem ten minste de gelegenheid open , om , zoodra een betere geest in hem ontwaakte, het Goddelijke Woord te lezen , en wijs te worden tot zaligheid. En hoe zoudt Gij dan , gemoedelijke en menschlievende Evangeliedienaars! zonder medelijden en droefheidanschouwen kunnen, dat hij van die onwaardeerbare gelegenheid beroofd , en , voor zijn gansche leven , aan de dienstbaarheid der menschelijke leeringen onderworpen wordt? Hoe zoudt Gij vooral onverschillig kunnen blijven , bij de treurige gedachte , dat veeltijds met hem zijn geslacht, ja mischien eene lange reeks van nakomelingen, voor de Protestantse Gemeente en voor het genot harer zegeningen verloren is? — Waarlijk, lieve Broeders! als wij ons over-

men het geleerde werk der hoogerw. Heeren IJFFY en DERMOUT: *Beknopte geschiedenis der Nederlandsche Hervormde kerk*, Deel III, bl. 53 volg. Vergel. ald. bl. 385 volg.

overtuigd houden, dat de dwalingen der, van de Hervorming afkeerige Christenen hoogst schadelijk zijn; zoo mogen wij niet, met een onverschillig oog, iemand onzer geloofsgenooten in dezelve zien nederzinken, maar moeten ernstig toezien, dat wij niet, door onze zorgeloosheid, de schuld van zijn onheil op ons laden, en met de bewustheid van zulk een verzuim ons geweten bezwaren.

§. III.

Belang van de onderlinge eendragt der Protestanten.

Hoe veel droefheid ons ook de voortdurende verdeeldheden der Christenheid baren; eene reine bron van vreugde wordt ons echter, (gehoofd zij daarvoor de Heer der Kerk!) geopend door de gelukkige eensgezindheid, in welke de Protestanten van ons vaderland, over het geheel, thans met elkander leven. Van dag tot dag immers worden wij meer overtuigd, dat het *Goddelijke Woord*, dat wij te zamen als den hoogsten en alleen genoegzamen regelmaat voor ons geloof en leven houden, ons allen verbindt, en dat die geestelijke vereeniging, door de verschillende vergaderplaatsen, waarin wij God en den Verlosser vereeren, niet wordt losgemaakt. Laat ons dan allen, Ambtgenooten

ten in den Evangeliedienst! die eendragt aankweeken en bevestigen, welke wel niet voorbarig onze lichamen in dezelfde kerkgebouwen samenbrengt, maar des te ijveriger onze zielen in den geest der Christelijke liefde vereenigt. Altijd was dit betamelijk: maar nu is het dubbel noodig, daar hetzelfde kerkgenootschap ons allen gelijkelijk bestrijdt, en geen grooter voordeel konde aanschouwen, dan wanneer het ons tegen elkander het harnas zag aantrekken. Mogt dan toch ook geene verschillende beschouwing van de kerkelijke en staatkundige gebeurtenissen der *zeventiende eeuw*, geene uiteenlopende beoordeeling van Nederlands groote Vorsten, Staatsmannen en Leeraren, die sedert vele jaren met elkander vreedzaam rusten in het stof van den dood, harten verdeelen, die door zoo vele belangen vereenigd zijn! Want, welke verschillen die groote mannen ook in hunnen tijd mogten voeren; allen zouden zij, konden zij thans tot ons spreken, zulk eene verdediging van hunne eer afkeuren, die in de Protestant-sche Kerk oneenigheden verwekken, en aan de Roomschegezinden tot bittere spotternij aanleiding geven konde. Ik weet, dat Gij, waarde Medebroeders! hieromtrent eenstemmig met mij denkt; en verzoek dringend, dat Gij mij helpen wilt, om dezelfde overtuiging te verlevendigen, bij hen, op wie Gij invloed hebt.

Zeer

Zeer verblijdend en vereerend is ook de eenstemmigheid, die over het geheel tusſchen de Nederlandsche Leeraren, die tot hetzelfde Protestantſche Kerkgenootſchap behooren, plaats heeft. Maar indien onverhoopt, in een of ander oord, waar de eendragt allernoodzakelijkst is, menſchelijke driften eenige verwijdering der gemoederen te weeg gebragt hadden, zoude ik zoo gaarne de handen dier Ambtgenooten in elkander willen leggen; en tot hen zeggen: „Broeders! wij bidden U, in den naam der gansche Nederlandsche Kerk, om toch te overwegen, hoe zeer alle onderlinge verdeeldheid Uwe krachten verzwakt, Uwe werkzaamheid tot heil der Gemeente verlamt, en thans dubbel nadeelig is, daar de listigſte menſchen op onze zwakheden loeren, om met dezelve hun voordeel te doen! Bedenkt vooral, dat, hoe kleiner de kudde is, in het midden eener groote ſchare, des te naauwer de Herders den broederband moeten ſluiten, opdat zij, vereenigd van hart en zin, ſtaan en ſtrijden kunnen, tegen alles, wat het Rijk van CHRISTUS afbreuk doet. Broeders! verſmaadt toch den half verzwegenen, maar welgemeenden raad niet van Uwen mededienaar, die ook U voortreffelijker dan zich zelve acht!”

§. IV.

*Zekerste middelen, om onze Gemeenten tegen
de verleiding te wapenen.*

„ Wij wenschen hartelijk, dat de Leeraren
„ zich reeds vroegtijdig mogen beijveren, om
„ hunne jeugdige leerlingen te wapenen tegen
„ die *onverschilligheid*, en te genezen van die
„ *onkunde*, welke, helaas! bij velen onzer
„ geloofsgenooten plaats heeft.” Zoo sprak
de Synode der Nederlandsche Hervormde Kerk,
in eene aanschrijving, welke zij, gedrongen door
zekere bedroevende omstandigheid, den 17 *Ju-
lij j. 1.*, uitvaardigde (*). En deze raadge-
ving bevat, geloof ik, de hoofdzaak van al-
les, wat de Leeraar doen kan, om de meerge-
melde verzoeking, zoo veel mogelijk, onschad-
delijk te maken. Want, hadden slechts al de
leden onzer Gemeenten grondige kennis van de
waarheid, die naar de godzaligheid is, en stel-
den zij haar, hartelijk en gemoedelijk, op prijs;
zoo behoeften wij geene bekommring voor hen te
hebben. Maar, ach! wat wapentuig hebben zij,
om

(*) Mijne geachte Medebroeders, die tot eene an-
dere afdeeling der Nederlandsche Protestanten behooren,
zullen, vertrouwd ik, het mij niet ten kwade dui-
den, dat ik, hier en vervolgens, op een stuk, bijzon-
der voor de afdeeling der *Hervormden* bestemd, het
oog sla.

om het lokaas der begeerlijkheid en de verleiding van het bijgeloof te wederstaan, indien zij zelve naauwelijks weten, waarom het wenschelijker zij, Protestantsch dan Roomschegezind te zijn! Niets gaat dus den getrouwen Leeraar meer ter harte, dan dat hij aan zijne leerlingen grondig en naauwkeurig onderrigt mededeelte, in de onwaardeerbare leer en voorschriften van den Bijbel. Hij zoekt dit vooral zoo te doen, dat hij, in navolging van den voortreffelijken Heidelbergfchen Katechismus, de waarheden, in derzelver vertroostende en heiligende kracht, voorstelle, en dezelve dus dierbaar en onmisbaar make, voor de harten inzonderheid zijner jeugdige kweekelingen. Zijner jeugdige kweekelingen, zeg ik: want hij weet, uit de Schriften van wijze mannen en door eigene ondervinding, dat godsdienstkennis in het jeugdige, nog teedere en buigzame gemoed opgenomen, onder den Goddelijken zegen, zich met den ganschen mensch vereenigt, en een schat is voor de eeuwigheid. — Voorts behoeft ik naauwelijks te zeggen, dat de wijze Leeraar, bij al zijn onderwijs, den *Bijbel* ten grondslag legt, naar denzelven verwijst, als den alleen onbedriegelijken toetssteen van alle menschelijke leeringen, en deszelfs verstandige, godvruchtige en eerbiedige lezing, aan ouden en jongen, dringend aanprijst. Want dat de *Bijbel* het onverwinbare wapentuig onzer belijdenis is;

dit wist reeds de onsterfelijke LUTHER, toen hij, door zijne vertaling van het Goddelijke boek, aan duizenden de oogen opende; en de onder-
vinding van alle tijden heeft het boven allen
twijfel verheven.

Door zulk een onderwijs nu, dat steeds van den Bijbel uitgaat, en tot denzelven de leerlingen terugleidt, zal de Leeraar ongezochte gelegenheid bekomen, om, naar den wensch der genoemde Synode, „hen, zoodra hunne „vatbaarheid dit toelaat, op de voortreffelijk- „heid hunner belijdenis opmerkzaam te ma- „ken, en hun van die dwalingen, welke den „hoofdinhoud der Evangelieleer verduisteren, „afkeer — — in te boezemen.” Als wij zelve met de Roomsche kerkleer behoorlijk bekend zijn, en daarbij weten, hoe zij doorgaans, voor onze landgenooten van die belijdenis, ontwik-
keld en toegepast wordt; kan het ons niet moeilijk zijn, overtuigend aan te wijzen, hoe zeer de bijbelsche leeringen omtrent de, door CHRISTUS eenmaal volbragte, en voor altijd genoegzame zoenofferande, omtrent de vergeving der zonden, den Doop, het Avondmaal en andere aangelegene stukken, den voorrang verdienen boven alles, wat het bijgeloof daarnevens, of daarvoor in plaats gesteld heeft (*). Het is even-

(*) Mijne meer ervarene en bejaarde Medebediene-
ren

evenwel niet noodig of raadzaam, altijd of zelfs zeer dikwijls, de dwalenden met name te noemen;

ren van het Evangelie, die mijnen raad niet behoeven, zullen mij wel vergunnen, ten dienste der jeugdigere Leeraren, het volgende nog hierbij te voegen. Zoo dikwijls wij van de gevoelens van andersdenkenden spreken, worde toch bovenal hun leerbegrip, met naauwkeurigheid, juistheid en getrouwheid, voorgedragen. Daartoe is het hoogst noodzakelijk, dat wij onze kennis van hetzelfde uit de echte bronnen putten; en dat wij het eigenlijke, Roomsche kerkbegrip wel onderscheiden van hetgene, als zoodanig, door vele leeken, naar aanleiding der gezegden van sommigen hunner Geestelijken, geloofd wordt. Indien wij omtrent dit stuk minder naauwkeurig zijn; vergeten wij niet slechts de Christelijke billijkheid, maar moeten ook vreezen, dat de ontdekking hiervan den allerschadelijksten indruk make op hen, die naderhand het onderzoek der godsdienstleer voortzetten.

Aan de andere zijde, is niet alles Roomsche kerkleer, wat deze of die, zonder gezag te hebben, gezegd heeft, om aan dezelve een' schoonen glimp te geven, en de Protestanten tot derzelver omhelzing aan te lokken. Want niet zelden zag men voorheen, en ziet men nu vooral, onderscheidene leerstukken, die de Roomsche Kerk kenmerken, zoodra haar belang dit schijnt te vorderen, alleen van die zijde vertoonen, welke aan het g'zonde verstand zich eenigermate aanprijst, of voor de ontvlamde verbeelding iets bekoorlijks heeft; terwijl de donkere zijde dier leerstukken, zoo als zij eigenlijk te *Trento* zijn vastgesteld,

men; waardoor de vreedzame Evangelieleer ligtelijk een vijandig en strijdzuchtig aanzien krijgen

dan eerst voor den onnadenkende onthuld wordt, als hij niet meer kan terugtreden. Men denke hier aan het *vagevuur*; het gezag der *overleveringen* en andere leerstukken. Zeer opmerkelijk en juist schijnen mij hieromtrent de woorden van den Hoogleraar G. B. WINER, in de *voorrede* (bl. 7) voor het nuttige en aanprijzenswaardige geschrift: *Comparative darstellung des lehrebegriffs der verschiedenen Christlichen kirchenpartheien, nebst vollständigen belegen aus den Symbolischen Schrift n derselben, in der ursprache.* (Leipz. 1824. 4to). Zoo spreekt aldaar deze geleerde: „Is hier en „daar door Roomsche Leeraren beweerd, dat de uit- „spraken der Trentsche Kerkvergadering *idealisch* op- „gevat moeten worden, en dat men, uit datgene, „wat slechts omkleedfel der kerkleer is, maar door „geringe menschen voor derzelver kern gehouden „wordt, het, waarlijk door de Kerk bedoelde leer- „stuk eerst moet ontwikkelen; — zoo beken ik, „dat ik zulk eene bewering nog niet voor *regtzinnig- „katholijk*” (liever *regtzinnig-Roomschgezind*) „kan „houden. Ik zal dus, tot dat de Kerk daarover iets „beslist, de besluiten der Trentsche Vaderen zoo op- „vatten, gelijk zij naar de woorden luiden, en, „volgens de geschiedenis der Trentsche handelingen, „door die Vaderen zelve opgevat zijn.” Zoo verre WINER, die vervolgens nog andere belangrijke aanmerkingen hierbij voegt.

Wenscht men de Roomsche kerkleer, uit de echte bronnen, te kennen, men raadplege daartoe, in de *eerste* plaats

gen zoude. Altijd althans worde de afkeer van de dwaling *getemperd door Christelijke liefde*
je-

plaats, de *Canones et decreta sacrosancti oecumenici et generalis Concilii Tridentini*; onder dezen titel het eerst uitgekomen, bij P. MANUTIUS, (te Rome 1564, in folio) en naderhand zeer dikwijls, op verschillende plaatsen, met onderscheidene bijvoegselen, herdrukt en vertaald. Hiermede vergelijkte men, als bronnen van den *traceden* rang, de *Professio fidei Tridentinae*, op bevel van Paus Pius IV. ten jare 1564 ontworpen; welke in de meeste uitgaven der genoemde *Canones et decreta* voorkomt, doch ook dikwijls afzonderlijk is uitgegeven; — en den *Catechismus (Romanus) ex decreto Concilii Tridentini ad Parochos*, Pii V, *Pontificis Maximi, jussu editus*. De eerste uitgave verscheen, bij MANUTIUS, Rome, 1566, in fol. en 8vo, en werd naderhand meermalen herhaald. — De verschillende uitgaven dezer *Symbolische* schriften vindt men vermeld bij WALCH, *Biblioth. theol.* T. I. p. 314 *sqq.*, aangehaald door WILNER, *s. a. p. bl.* 9, die ook zelf kan vergeleken worden; bij NOESELLT, *anweisung zur kenntniz der besten allgemeinern bucher*. §. 486. *folg.*; en bij vele anderen. — Doch die met de Trentsche Kerkvergadering grondig wenscht bekend te worden, raadplege bovenal derzelver bekende *geschiedenis*, door SARPI geschreven; niet de Latijnsche, van zeer vele drukfouten krielende vertaling, maar veeleer de voortreffelijke, met uitmuntend voorwerk en noten voorziene, Fransche uitgave, welker titel is: *Histoire du Concile de Trente, écrite en Italien par FRA PAOLO SARPI, et traduite en François avec des notes critiques, historiques et theologiques*,

jegens, en medelijden met de dwalenden. Dezen raad der Synode volgende, zullen wij nimmer, bij het

par P. F. LE COURAYER; 2 voll., à Amsterdam, 1736 et 1751.

Wat betreft de boeken, waarin de Roomfche leer wederlegd, en de *Protestantsche* gehandhaafd wordt; de nieuwere zijn bekend, en ik wil, door het eene bij voorkeur te noemen, den fchijn niet aannemen, van het andere minder te achten. Doch wenscht Gij, jeugdige Medebroeders, die te wijs zijt, om oude boeken te verachten! de voornaamfte en geleerdste, algemeene verdedigfchriften onzer Kerk te kennen, die door onze voorvaderen geraadpleegd werden, en ook door ons, nu nog verdienen geraadpleegd te worden; als zoodanigen, prijzen wij U, inzonderheid en boven anderen, aan: MARTINI CHEMNITH *examen Concilii Tridentini*, eerst, in vier ftukken, uitgegeven, ten jare 1565—1573; naderhand meermalen; maar het laatst en best, door G. C. IOANNIS. (*Francof. ad Moen. 1707, formâ maximâ*). Over de gefchiedenis, en de, door vijanden zelfs erkende voortreffelijkheid van dit werk, is waardig gelezen te worden BUDDEI *Ifagoge historico-theologica*, T. I. p. 446 et T. II. p. 1056 *sqq.* — Naast CHEMNITIUS plaats men: D. CHAMIERI *paustratae catholicae, f. controversiarum de religione adversus Pontificios corpus, Editio secunda* J. H. ALSTEDII, 1629; 5 tomm. *f. maximâ*. Nog voege men hierbij: J. H. HEIDEGGERI *tugulus Tridentini Concilii*, Tiguri, 1690; 2 tomm. *f. 4ta*; en eindelijk: A. RIVETI *Catholicus orthodoxus, seu summa controversiarum omnium inter Orthodoxos et Pontificios, Gen evae, 1644.*
f.

het openlijke of bijzondere onderwijs, eenige spotternij of bitterheid ons zelven of onzen leerlingen veroorloven, tegen hen, die, hoe zeer ook dwalende, evenwel onze *Medechristenen* blijven, en om hunne, veelal onwillekeurige dwalingen, zoo wel als om het zware juk, dat zij torschen, ons hartelijk medelijden verdienen. Nimmer zullen wij de voordeelen onzer belijdenis vermelden, om daardoor trotsche zelfverheffing of laatdunkende verachting van andersdenkenden uit te lokken; maar daardoor veeleer het gevoel zoeken te verlevendigen van onze grootere en duurdere verpligtingen. Wanneer wij in dezen geest, wijsfelijk raadplegende met tijd, plaats en omstandigheden, onze Gemeenten leiden, mogen wij hopen, waarde Medebroeders! hare leden, door Gods bijstand, niet slechts tot standvastige Protestanten, maar ook, wat meer zegt, tot goede Christenen te zullen vormen.

Opmerking verdient ook de wensch der Synode, dat men bijzonder de leerlingen overtuige, „ dat moedwillige verzaking der „ waarheid ons, voor ons geweten en voor „ den oppersten Regter, ten hoogste strafbaar „ maakt.”

f. maxima. Dit laatste werk komt mede voor, in het derde en laatste deel der *Opera Theologica* van RIVET, gedrukt te Rotterdam, 1651—1660.

„maakt.” De waarheid der, hier aangenomené stelling behoeft geen betoog. Daarom zij het mij slechts geoorloofd, met een woord, te zeggen, dat de Synode buiten twijfel tot deze, mijns bedunkens zeer gewigtige raadgeving geleid werd, door de opmerking van het groote misbruik, dat van onze *liberaliteit* gemaakt wordt. Leeren toch de Protestanten, naar waarheid, dat de hope der zaligheid niet uitsluitend aan deze of die Christelijke belijdenis verbonden is; meesterlijk bedient zich hiervan de Roomsche Kerk, om den overgang tot hare gemeenschap, als den *eenig veiligen* weg, aan te prijzen. Zij toch, dus spreekt men, kondigt zich, als de *alleen zaligmakende*, zonder aarzeling, aan; terwijl, aan de andere zijde, de Protestanten zelve niet ontkennen durven, dat men, in haren boezem levende, de zaligheid verkrijgen kan. En men waagt dus niets, door den overgang tot hare gemeenschap. Zulke en dergelijke redeneringen zag ik meermalen, op de listigste wijze, aangewend. Maar Gij, eerwaardige Medebroederen! zult U beijveren, dat deze list niemand Uwer kudde om den tuin leide.

Uitnemende hulpmiddelen eindelijk, ter aankweeking en bevestiging van die Christelijk-Protestantsche gezindheden, welke het onderwijs poogde in te boezemen, worden den ijverigen Leeraar aangeboden, door de *bijzondere*

gelegenheden (*), bij welke hij hopen mag, dat de harten, meer dan gewoonlijk, geopend zijn, om goede indrukken op te nemen. Onder die bijzondere gelegenheden, maakt ons de Synode vooral opmerkzaam, op der kweekelingen *aanneming* en openlijke *bevestiging* tot lidmaten. En velen mijner Medebroederen zullen met mij, door aangename ervaring in hun ambt, weten, dat die Kerkvergadering niet te onregt oordeelde, als zij zich, van eene doelmatige en ernstig gemoedelijke inrigting dier treffende plegtigheden, onder den Goddelijken zegen, heilzame vruchten, voor het verstand en hart der jeugdige Christenen, beloofde. O! dat die hope niet ijdel zij! En moge tot derzelver vervulling ook de bediening van den H. *Dooop* medewerken; die, in vele laudgemeenten, den Leeraar aanleiding geeft, om den ouden vooraf een nuttig woord te

(*) Eene meer gewone, maar niet minder behartigingswaardige gelegenheid, tot voordragt der Protestantsche, in tegenstelling der Roomsche kerkleer, en tot ontwikkeling der gronden van onze belijdenis, wordt aan de *Hervormde* Leeraren aangeboden, bij de behandeling van den Heidelbergfchen Katechismus. Mijne Broeders toch zullen het met mij geheel onraadzaam achten, daarbij de voordragt der leerftellige waarheden, waar zij paffen zoude, voorbij te gaan, en een onderwerp te kiezen, dat vreemd is aan den inhoud der afdeeling, die verklaard en toegepast moest worden.

te doen hooren! Daartoe, strekke almede de, van tijd tot tijd verlevendigde, en in den zachtmoedigen geest van het Evangelie aangebragte herinnering van de weldaden der *Kerkhervorming*; opdat zoo onze Gemeenten, *de waarheid betrachtende in liefde, allezins mogen opwassen in Hem, die het Hoofd is, CHRISTUS (*)!*

§. V.

(*) Er is geenerlei soort van aanval, welke, in onzen tijd, aan de Roomsche Kerk meer schijnt te behagen, dan deze, dat men de Kerkhervorming der *zestiende eeuw*, op allerlei wijze, in het ongunstigste licht plaatse. Nu eens hooren wij haar voor eene *nieuwigheid* verklaren, waarbij de *oude*, gewettigde leer zonder noodzaak verworpen werd, daar de Kerk in de Kerk had kunnen hervormd worden. Dan weder wordt, zij met de zwartste kleuren, als een schandelijk *oproer* uitgekreten. Of wel, het wordt LUTHER en den zijnen als eene groote misdaad toegerekend, dat zij de gemeenschap verlieten, in welker midden zij de *H. Sacramenten* ontvangen hadden. Men wil hun even min de eedlijke *huwelijks-verbindtenissen* vergeven, welke zij, na het verlaten van den geestelijken stand, aangingen; maar zoekt dezelve, op allerlei wijzen, in een ongunstig licht te plaatsen. Deze en dergelijke beschuldigingen, hoe dikwijls ook wederlegd, worden even dikwijls (en in onze dagen op de listigste wijze), herhaald. Daarom is het veelligt niet ongepast, zoo bij de verjaring van den aanvang der Kerkhervorming, als bij andere gepaste gelegenheden.

§. V.

*Bijzondere zorg voor kleine, in het midden van
andersdenkenden gevestigde Gemeenten.*

De Christelijke liefdezorg, waardoor de Leeraar de hem toevertrouwde kudde voor verleiding zoekt te beveiligen, moet, gelijk van zelf spreekt, naar het meerdere of mindere gevaar, dat haar bedreigt, gewijzigd worden. Geen verstandig Evangeliedienaar toch zal opzettelijk spreken van zulke verzoekingën, waarvoor hij, op goede gronden, oordeelt, dat zij, tot wie hij spreekt, niet zoo zeer blootstaan. Maar de behoedende herderzorg, welke wij straks poogden aan te prijzen, is, allerbijzonderst en in verdubbelde mate, noodzakelijk voor die kleine Gemeenten, welke in landstreken gevestigd zijn, waar de meerderheid der bevolking eener andere belijdenis toegedaan is. Gij, eerwaardige Broeders, die in zoodanige Gemeenten dient, hebt eenen

heden, in den zachtmoedigen geest van het Christendom, aan te wijzen, hoe noodzakelijk de Hervorming was, hoe dringend en zuiver de redenen waren, die LUTHER en de zijnen bewogen, om, tegen hun eerste voornemen, zich af te scheiden. — Voor Gemeenten, die aan de verleiding zijn blootgesteld, is zulk eene herinnering, in onzen tijd vooral, waarlijk niet overtoellig.

eenen, dikwijls moeilijken, maar echter hoogst belangrijken en vereerenden werkkring. Meent toch niet, dat Gij, omdat Uwe kudde niet talrijk is, over weinig gesteld zijt. Veel, bij uitnemendheid veel heeft Uw Heer U toevertrouwd. Met het staan of vallen toch van Uwe Gemeente, staat of valt veelligt, in een geheel oord, het overblijffel van gezuiverde godsdienstkennis. Gelukt het U, onder den Goddelijken bijstand, die Gemeente voor verloop en afval te beveiligen, bijeen te houden, hare leden door den band der broederlijke liefde aan elkander te verbinden, en vooral hen in kunde, geloof en heiligheid te doen toenemen; dan is zij, in grooten nadruk, een *zout der aarde*; dan kan haar bestaan, zelfs voor de, haar omringende Christenen van eene andere belijdenis, hoogst weldadig en gezegend zijn. Zoekt Gij dan vooral zachtmoedigheid, die alle onnoodige ergernis vermijdt, te paren met kloekmoedigheid, die alle inbreuken op de regten Uwer kudde, door betamende middelen, wederstaat, en met getrouwheid, die zich beijvert, om te behouden, wat God U ter verzorging gaf. Zoo zullen Uwe namen zeer groot zijn, in het Koninkrijk der hemelen!

Doch ook die Evangeliedienaren, welke op meer aanzienlijke standplaatsen arbeiden, hebben niet zelden gelegenheid, om de belangen dier kleine Ge-

Gemeenten te bevorderen, welker voortdurend bestaan voor de vaderlandfche Kerk zoo gewigtig is. Somwijlen kan hun invloed medewerken, om die eenzame kudden van onzen Heer van goede Herders, die *zij* boven allen behoeven, te doen voorzien. Meermalen kunnen zij, aan vermogende godsdienstvrienden, de medewerking aanprijzen tot hetgene zoo uitnemend geschikt is, ter bevordering van den *welstand* der *Protestantfche* landlieden, door *onderfteuning* en *voorlichting*; — of ook, bij aanzienlijke landeigenaars, iets uitwerken, ten voordeele van zulke Gemeenten, waar de komst of het vertrek van een braaf en godsdienstig huisgezin niet onverschillig is. Eindelijk biedt zich hun wel eens de gelegenheid aan, om de voorspraken te wezen van zulke, in het oog der wereld geringe, maar voor den godsdienstvriend belangrijke Gemeenten, die, door den toestand harer Kerken of kerkelijke woningen, in verlegenheid zijn. Op deze en dergelijke wijzen, zag ik meer dan éénen edelen en voortreffelijken dienaar van den Heer, voor deszelfs Koningrijk werkzaam zijn. Lieve Boeders! laat ons allen, zoo veel onze omftandigheden toelaten, hun voorbeeld navolgen; en laat ons toch, met vereenigde krachten, zoeken te behouden, wat wij hebben, en niet, zonder groot nadeel voor de goede zaak, verliezen kunnen!

§. VI.

*Huwelijken tusſchen Protestanten en
Roomſchgezinden.*

Het was te verwachten, dat de Kerk, die alles aan de bevordering harer oogmerken dienstbaar zoekt te maken, ook de teederſte neiging van het menſchelijke hart, de liefdedrift namelijk, te hulpe zoude roepen. En de ondervinding leert maar al te duidelyk, dat zij dit hulpmiddel, dat vroeger reeds niet voorbijgezien werd, thans met verdubbeld beleid, ter beſtrijding onzer belijdenis, heeft leeren gebruiken (*). Men weet toch, dat, in ſommige

oor-

(*) Over de gemengde huwelijken en de beloſten, welke bij derzelver aangaan, afgevorderd worden, vindt men zeer belangrijke aanmerkingen, in een werkje van den Hoogl. TZSCHIRNER, *Protestantismus en Katholicismus, van het oogpunt der Staatskunde beſchouwd*; bl. 92 volgg. der *Nederd. vertaling*. (Deventer 1823.) Van dit werkje wordt een zeer naauwkeurig verſlag gegeven, door den uitmuntenden D. C., in de, meer aangeh. *Godgel. Bijdragen*, voor 1823; D. XI. St. 3. bl. 453. volgg. — Dit en andere ſchriften van TZSCHIRNER, welke de Protestantſche Kerk verdedigen, prijzen zich inzonderheid aan, door dien geest van gematigdheid, met kracht vereenigd, welke niet te veel kan worden nagevolgd. — Met de hiſtoriſche opgaven van TZSCHIRNER, vergelijkte men de wet, welke

oorden van ons land, dikwijls huwelijken worden aangegaan, tusſchen Protestanten en Roomsche-
zin-

ke de Groothertog van *Saksen-Weimar*, in Oktober 1823, heeft uitgevaardigd, over de *betrekkingen der Roomsche Kerken en Scholen, in de Weimarsche landen*. In deze wet vindt men zeer opmerkenswaardige bepalingen, omtrent hetgene, bij de voltrekking van gemengde huwelijken, moet in acht genomen worden. Zie een uittreksel van dezelve, in het *Oppositions-Schrift für Christenthum und Gottesgelährtheit, von BRETSCHNEIDER u. SCHRÖTER*, VII. 1. f. 135 ff.

Onder het afdrukken van dit blad, verneem ik, uit de *allg. (Hallische) Literatur-zeitung*, Octob. 1824. f. 297 ff., dat onlangs, over het hier behandelde onderwerp, zeer veel belangrijks gezegd is, door den Hoog-leraar F. L. L. GISELER, in het eerste gedeelte van zijn werkje, getiteld: *Zwey Abhandlungen ueber kirchliche gegenstände*. (Bonn, 1824. gr. 8vo.) Men vindt hier opzettelijk betoogd, niet slechts, dat het den Protestant geheel ongeoorloofd is, zich, tot het opvoeden van al zijne kinderen in de Roomsche Kerk-leer, te verbinden; maar ook, dat het der Geestelijkheid niet minder ongeoorloofd is, zulk eene verbindtenis af te vorderen. Het laatste, vooral op dezen grond, dat men aan niemand zelfs aanleiding mag geven, om, wegens nitzigten van aardseh voordeel of genoegen, iets te doen, dat zijn eigen geweten afkeurt. Voorts zoekt de Schrijver te bewijzen, dat de Staat regt heeft, om het eischen van zulke beloften tegen te gaan. Dit betoog grondt hij, *eensdeels*, op het regt van de Overheid, om, in het algemeen, de afvordering van onge-

zinden. Wanneer men nu, gelijk niet zelden geschiedt, de eenvoudigen in den waan weet te brengen, dat die verbindtenissen dan alleen wet-

oorloofde verbindtenissen te verbieden; *anderdeels*, op hetgene hieromtrent, zelfs in *Oostenrijk*, verordend is; en *ten laatste*, op het gevoelen, dat, aangaande deze zaak, genit is, door wijlen den geestelijken Raad en Hoogleeraar in het kerkelijke regt, F. A. Frey; wiens getuigenis (volgens den Schrijver) te minder gewraakt kan worden, daar men hem algemeen *Ultramontaansche* gevoelens toekende. — Door deze, uit het genoemde tijdschrift ontleende opgave, wenschte ik mijne Medebroederen, op dit werkje van den Hoogleeraar GIESELER, opmerkzaam te maken. En de vrees, dat sommigen mijner Lezers de hooge aangelegenheid dezer zaak niet volkomen inzien, noopt mij, om daaromtrent nog de volgende opmerkelijke woorden van den aangehaalden Hoogduitschen Beoordeelaar af te schrijven:

„Het is algemeen bekend,” zegt dezelve, „dat, in-
 „zonderheid in Westfalen en de Rijnprovincien, waar
 „echter de Roomsche en Protestantische Kerk gelijke
 „regten hebben, de Roomsche Geestelijkheid, in weer-
 „wil der herhaalde besluiten, waarbij de Regering deze
 „aumatiging tegengaat, zich doorgaans veroorlooft, aan
 „gemengde huwelijken, de kerkelijke inzegening te wei-
 „geren, zoo niet de Protestantische echtgenoot zich pleg-
 „tig verbindt, om alle kinderen, die men uit dezen
 „echt verwacht, Roomsch te doen worden; en dat,
 „door deze, onbeschroomd volgehoudene wederstreving,
 „tegen de bestaande staatswetten, *aan de Evangelische*
 „Kerk duizenden harer leden onttrokken worden.”

wettige huwelijken zijn, als de Roomsche Kerk dezelve ingezegend heeft; en wanneer men tevens het verlof, ter verkrijging van die inzegening, van de vooraf plegtig afgelegde belofte doet afhangen, dat *al* de kinderen, uit zulke huwelijken voortspuitende, in de Roomsche kerkleer opgevoed zullen worden: — wie ziet dan hierin niet het schranderst overlegde middel, om vele geslachten voor die leer te winnen? — Het kan U dus niet verwonderen, dat de Synode der Hervormden hierop bijzonder het oog vestigde, en door hare, boven aangehaalde aanschrijving, ons althans op het gevaar, dat onze Gemeenten van deze pogingen te duchten hebben, opmerkzaam zocht te maken. Intusschen kenmerkt zich de toon dier aanschrijving, door bescheidenheid en matiging. Zij zwijgt, uit kieschheid, van de rampzalige tooneelen van oneenigheid en huistwist, welke ligtelijk ontstaan kunnen, uit een huwelijk; hetwelk eenen Roomschezinde verbindt aan eene Protestantische echtgenoot, tot wiet verachting, als eene prooi der eeuwige rampzaligheid, zijne kerkleer hem, helaas! al te veel aanleiding geeft. De Kerkvergadering verklaarde zelfs „op dezen oogenblik onraadzaam, het „afleggen dier beloften, van onze zijde, door „middelen van bestraffende, kerkelijke tucht, „tegen te gaan.” Zoo sprekende, wilde zij, ook den verst verwijderden schijn vermijden

van onverdraagzaamheid, en toonen, hoe verre de Protestantſche Kerk van de navolging dier ſtrengte, dreigende en regterlijke kerkucht verwijderd is, welker gebruik, in de Róomſche Gemeente, zij geenszins goedkeuren kan. Daardoor wenschte zij, zoo veel mogelijk, te zorgen, dat zelfs de zwakke en zich misdragende broeder of zuster veeleer door beſchamende zachtmoedigheid behouden, dan door, anders wel verdiende ſtrengheid afgestootten wierde. — Maar zoo gaarne als Gij, waarde Medebroeders! deze gematigdheid der Synode zult willen navolgen; even zoo gereed zult Gij zijn, om, volgens haren wensch, „bij gepaste gelegenheden, met wijze behoedzaamheid, te verklaren, dat Protestanten, welke zulke of dergelijke beloften doen, zich zelve zeer vergeten, en zich hunnen ſchoonen godsdienst geheel onwaardig betoonen.” Hij toch, die zulk eene belofte aflegt, erkent ſtilzwijgende den voorrang der Roomſche kerkleer boven de zijne; verzaakt, als het ware, voor zijne kinderen, de waarheid; berooft hen, reeds voor hunne geboorte, van de onſchatbare erfenis der zuivere Evangeliekennis, waarop hun hunne afkomst aanspraak gaf; en ſtelt zich zelve, daardoor bloot aan vruchteloos naberouw en gewetenskwelling. Hoe akelig is daarenboven de, al te gegronde vreeze, die hem een, met zulke voorbeloften aangegaan huwelijk inboez-

ze-

zemen moet, voor het grievendste huisfelijke verdriet, dat hem wacht, als eenmaal *al zijne kinderen*, in de Roomsche gevoelens opgevoed, hem, als een *ketter* en *ongeloovige*, beschouwen zullen! Geen voorwendfel van toegevendheid, jegens den andersdenkenden echtgenoot, kan ook deze, zoo vernederende belofte wettigen of verdedigen: want zij maakt niet alleen inbreuk op de billijke gelijkheid van regten, tusfchen de aanstaande echtgenooten; maar offert, aan deze fchijnbare of wezenlijke *infchikkelijkheid*, de ontwijfelbare *regtvaardigheid* op, welke het kroost, dat men hoopt te verkrijgen, van ons vorderen kan. — Zoo duchtige gronden zijn er, door welker ernstige en gemoedelijke voordragt de Leeraar de verklaring, waarvan de aanschrijving spreekt, ondersteunen kan. Intusfchen is het ontwijfelbaar, dat die boven aangeprezene, voorbehoedende zorg, waardoor, van jongs aan, onkunde en onverschilligheid wordt tegengegaan, ook tegen deze verkeerdheid, onder den Goddelijken zegen, het sterkste bolwerk zal zijn. Wat de getrouwe Herder nog verder kan doen, om voor te komen, dat de Gemeente door zulke onbetamelijke verbindtenissen, geene fchade lijde; dit hangt van zoo vele bijzondere en verfchillende omftandigheden af, dat het gewaagd zoude zijn, daaromtrent iets algemeen aan te raden. Alleen, lieve Broeders! acht toch, bid ik U, deze zaak

niet gering; maar rekent haar Uwer ernstigste opmerkzaamheid en steeds waakzame bezorgdheid waardig: want waarlijk de voordeelen zijn niet te berekenen, die Rome, ook langs dezen weg, reeds verkregen heeft!

Aan de bijzondere zorg der Herderen zien wij verder, door de Synode, die leden der Gemeente aanbevelen, welke reeds aan Roomschegezinde echtgenooten verbonden zijn. Deze verkeerren dikwijls in moeilijker omstandigheden en grooter gevaar van velerlei afwijking, dan anderen. Zij vooral zijn dikwijls blootgesteld aan dringende en aanhoudende aanzoeken, om van geloofsbelijdenis te veranderen (*). Daarom zoeken wijze en ervaren Leeraars de zoodanigen inzonderheid, tot die huisfelijke en godsdienstige pligten, welke zij anders ligtelijk verzuimen

zou-

(*) Ik weet en dank God, dat het niet geheel ontbreekt, aan gelukkige huwelijken tuschen Protestanten en Roomschegezinden, waar de hier opgegevene omstandigheden geene plaats hebben, en zelfs de Protestantische Echtgenoot, door de andersdenkende wederhelft, ter naarslige opvolging zijner uiterlijke godsdienstpligten, aangespoord wordt. Het spreekt van zelf, dat hetgene wij verder den Leeraar aanraden, op zulke huisgezinnen geene betrekking heeft, maar daaronder evenwel, voor vele andere, in dezen tijd vooral, niet overtollig is.

gouden, op te wekken; hen, zoo het noodig is, te vertroosten; en hen, tegen ontrouw aan hunne belijdenis, te wapenen en te waarschuwen. Doch zij doen dit met Christelijke behoedzaamheid en voorzigtigheid; hunnen ijver besturende door verstand, en zorgvuldig gadeslaande, wat de omstandigheden toelaten, of wel onraadzaam maken. Voor alles wachten zij zich, wat den schijn van bemoeizieke heerschzucht of onbescheidene indringing konde hebben; en toonen, door de geheele inrigting van dit herderlijke werk, dat alleen nauwgezet pligtsgevoel, ijverige godsvrucht en teedere menschenliefde, hunne schreden bestuurt. En zoo handelende, hebben zij dan zelfs, wanneer zij hun edel doel zien mislukken, de vrij spraak van hun geweten. — Wenscht Gij, jeugdige Ambtsbroeders! zulke wijze en getrouwe Leeraars gelukkig na te volgen, zoekt U dan, gelijk zij gewoon zijn, voor deze en andere gewigtige herderlijke bezigheden, voor te bereiden, door godsdienstige overdenking en het eenzame gebed tot God. Want dit is, meer dan iets anders, geschikt, om ons in de regte gemoedsstemming te brengen, verkeerde driften in onzen boezem te doen zwijgen, aan onze woorden zalving te geven, en ons met Christelijke wijsheid te doen handelen. Vergeeft het mij, Broeders! dat de gedachte aan de moeilijkheid dezer herderzorge mij noopte, om, hier juist, deze

raadgeving te ontboezemen, die van algemeené toepassing is op het herderlijke leven!

Eindelijk, moet ook het naauwlettende en liefderlijke oog van den Christelijken Herder zorgvuldig de *kinderen* gadellaan, wier vader en moeder eener verschillende belijdenis toegedaan zijn. Wanneer de onbillijke overeenkomst, dat zij allen, zonder onderscheid, in de Roomsche kerkleer opgevoed zullen worden, hem de gelegenheid affnijdt, om meer voor hun geestelijk welzijn te doen; zal hij toch gaarne den Protestantischen vader of moeder opwekken, om, door het geven van een goed voorbeeld van deugd en godzaligheid, den kinderen hoogachting voor onze belijdenis in te boezemen, en hen zoo veel nuttigs te leeren, als met de aangegane verbindtenis bestaanbaar geacht wordt. — Ruimer en aangenamer is des Leeraars werkring, wanneer, volgens de getroffene overeenkomst, een gedeelte der kinderen, van welke wij spreken, voor de Protestantische belijdenis opgeleid moet worden. In dit geval, behoort het ontwijfelbaar tot des Leeraars eerwaardige roeping, dat hij, zoo de omstandigheden dit toelaten, op de getrouwe vervulling dezer overeenkomst, met ernst en waardigheid, aandringt. Of de omstandigheden intusfchen dit toelaten, dat is, of de Evangeliedienaar zijne stem kan doen hooren, en eenige hope voeden, dat
men

men op dezelve letten zal; dit moeten wij wederom, met de Synodale aanschrijving, aan zijne eigene gemoedelijke overweging van de toedragt van zaken overlaten. — Maar wordt ons de gelegenheid vergund, om kinderen, uit zulke gemengde huwelijken gesproten, te onderwijzen; laat ons toch van dezelve, ijverig en spoedig, gebruik maken, en ons haasten, om het zaad der waarheid in de jeugdige gemoederen te doen wortelen, voordat ons veelligt de toegang tot dezelve gesloten worde. Doch doen wij dit in dier voege, dat wij den kinderen ernstig inscherpen, dat zij ook hunne andersdenkende ouders, broeders, zusters en bloedverwanten, opregtelijk behooren te vereeren en hartelijk te beminnen. Laat ons zoo, waarde Medebroeders! ijver met gematigdheid, kloekmoedigheid met voorzigtigheid vereenigende, niet traag zijn in het benaarstigen, en den uitslag onzer pogingen aan den Heere overgeven!

§. VII.

Strijdschriften.

Wij spraken boven reeds van het groote aantal en de verscheidenheid der schriften, waardoor hedendaags de Roomsche Kerk, eensdeels hare eigene leden tegen ons zoekt voorin te nemen, en anderdeels onze zwakke geloofsgenooten

ten tot hare gemeenschap over te halen. Als Gij daarvan het voornaamste leest, Medebroeders! zult Gij weldra opmerken, met hoe veel list en hevigheid, de strijd tegen ons gevoerd wordt, en U overtuigen, dat de toestand van zaken niet, met een te zwaarmoedig oog, door mij beschouwd is. Mij ten minste heeft de lezing dier schriften, omtrent de tegenwoordige gemoedsstemming en gevoelens, van niet weinigen onzer Roomschegezinde landgenooten, veel geleerd, dat ik te voren niet wist, noch vermoedde. Die kennis nu moge voor het Christelijke hart treurig zijn: zij is echter, helaas! noodzakelijk. — Veelligt valt het een en ander dezer geschriften, aan sommigen Uwer Gemeenteleden, in handen. Indien ik U aanraadde, om hen in die lezing te verhinderen, zoude mij Uwe wijsheid en onbekrompene denkwijze tegenspreken; en Gij zoudt mij te regt doen opmerken, dat onze goede zaak, zulke kleingeestige hulpmiddelen, waarvan de tegenovergestelde zich dikwijls bedient, niet noodig heeft. Gij zoudt er bijvoegen, dat wij nimmer den schijn moeten aannemen, van te vreezen, dat onze geloofsgenooten, van hetgene tegen ons geschreven wordt, kennis verkrijgen. — Maar billijk is het, dat wij hen, bij gepaste gelegenheid, het listige en zwakke van vele redekavelingen der andersdenkenden, zoo veel noodig, doen gadeslaan; — hen uitnoodigen om de,

de, bij hen opkomende bedenkingen en zwaarigheden ons openhartig mede te deelen; — en eindelijk, als de omstandigheden dit raadzam maken, met wijze keuze, hen het een en ander doen kennen, dat ter verdediging der Protestantische leer geschreven is.

Mitschien voelt zich de een of ander van ons opgewekt, eerwaardige Broeders! om, ter afwering der hedendaagsche aanvallen, iets uit te geven. Die ijver voor de zaak van onzen Heer is zeer lofwaardig. Laat ons intusfchen met bedachtzaamheid onze krachten beproeven, en het door ons geschrevene lezen en herlezen, voordat wij het in het licht zenden. Deze wijsheid met grond, bij mijne geliefde mededienaren, ondersteunende; vertrouw ik, dat zij ook, door hunnen goeden raad, gaarne welmeenende, maar minder bevoegde en geoefende verdedigers der evangelische leer, uit het strijdperk zullen zoeken terug te houden. Ik ten minste geloof niet, dat het noodig zij, dat ieder oppervlakkig vlugschriftje, waarin men onze belijdenis aanvalt, eene opzettelijke wederlegging vinde; maar ik acht het, voor het belang der gezuiverde godsdienstleer, hoogst wenschelijk, dat alles, wat van onze zijde voortkomt, zich, zoo veel mogelijk, door zachtmoedigheid, juistheid en bondigheid, onderscheide, en den geest ademe van dien Verlosser, die, *als*
Ilij

Hij gescholden werd, niet weder schold, en als Hij leed, niet dreigde. Dien geest schenke God, wensch ik, aan allen, die de edelste zaak verdedigen; Hij verleene hun genadiglijk wijsheid en kloekmoedigheid, opdat zij in de eere moge deelen van onze voortreffelijke landgenooten en Medebroeders, die, ook in onze dagen, de Hervorming en hare grondbeginselen, met den besten uitflag, hebben voorgestaan!

§. VIII.

Besluit.

Met de treurige vermelding der twistschriften, gewisfeld tuschen hen, die elkander, als kinderen van éénen Vader, als belijders van éénen Heer, moesten beminnen, wil ik mijne broederlijke toespraak niet besluiten. Veel liever nog een oog geslagen, op hetgene ons, bij veel bedroevends, dat wij zien, moed en hope kan inboezemen. Medebroeders! ik weet welk eene moeilijke taak aan sommigen Uwer opgelegd is; hoe veel er vooral noodig is, om eene kleine, niet altijd ijverige Gemeente bij het reine geloof te bewaren, als zij, aan alle zijden, van de dwaling omringd, en aan aanhoudende verleiding blootgesteld is. Ik gevoel levendig, welke smart het U bare, als Gij, in spijt der trouwhartigste herderzorg, een of meer Uwer Gemeenteleden aan het bijgeloof ter prooi-

je

je worden, of ten minste beloften afleggen ziet, die vroeg of laat hun geheele geslacht tot hetzelfde terugvoeren moeten. Maar houdt goeden moed, eerwaardige dienaars van CHRISTUS! in welke grootere of kleinere Gemeente Gij ook geplaatst zijt, op hope tegen hope, volhardende in het werk des Heeren! Één of weinige zwakke broeders of zusters, die, naast God, door U staande blijven, en in den hemel nog U zullen danken voor Uwe trouwe zorg, vergoeden vele grievende teleurstellingen. Moge al de vrucht van Uwen arbeid uiterlijk minder zichtbaar zijn; zij gaat toch niet verloren, en zal Uwe blijdschap en kroone zijn, in dien grooten dag der toekomst, waanneer al het goede zal openbaar worden, dat nu verborgen is. Laat vrij een kerkelijk Opperhoofd, die niet weet, van welk eenen geest hij zij, maatregelen nemen, ter verhindering der Bijbelverspreiding; in zijn eigen Kerkgenootschap, zijn vele edelen en braven, welke die maatregelen met ons veroordelen; en het Woord des levens werd nimmer zoo algemeen, als thans, verbreid en gelezen, in alle oorden der wereld. Laat hem vrij gebeden voorschrijven, om de uitroeijing van hetgene hij *ketterijen* noemt; en aan zijne Geestelijkheid toeroepen: *Gij zult voor U hebben de magt der wereldlijke Vorsten (*)*! — wij Nederlanders
vree-

(*) Deze woorden leest men, in het aangehaalde *Breve*, bl. 29. der uitg. te 's Hertogenbosch.

vreezen niet, onder het bestuur van den edelen en voortreffelijken Vorst, die ons, naar wijze grondwetten, regeert. Wij Protestanten vertrouwen bovenal op den eenigen, van God gegebenen Opperherder en Opperkoning der Kerk, JEZUS CHRISTUS, die ieder aanval op het Rijk der waarheid eindelijk, tot deszelfs voordeel en uitbreiding, deed uitloopen, en eenmaal de zuivere Evangelieleer zal doen zegevieren, over de gansche aarde! Hij geve U, geliefde Medebroeders! en mij, dat wij getrouwelijk mogen arbeiden, op dat gedeelte van zijnen akker, waar zijne wijsheid ons plaatste! Hij vergeve aan onze dwalende Medechristenen alles, wat zij ons misdoen; aan mij ieder bitter of liefdeloos woord, dat mij, tegen mijnen wil en tot mijne smart, ontsnapt moge zijn; en doe ons allen, naar den rijkdom zijner genade, eenmaal daar komen, waar geeue *Roomschen* of *Protestanten* meer genoemd worden zullen, maar hij de grootste zal zijn, die hier, naar het hem geschonkene licht, God en den Heiland, met de meeste getrouwheid, gediend heeft!

